

روان‌شناسی رشد نوجوان

«دیدگاه تحولی»

ترجمه و تألیف

مهرناز شهرآرای

تهران - ۱۳۸۴

ISBN 964 - 405 - 436 - 9 شابک ۹۶۴ - ۴۰۵ - ۴۳۶ - ۹

پیشگفتار

در سال ۱۳۷۰، هنگامی که مسئولیت تدریس درس روانشناسی رشد نوجوان را بر عهده گرفتم، متوجه کمبود منابع معتبر به ویژه در زمینه مبانی نظری و پژوهشی رشد در دوره نوجوانی شدم. در پی جستجوی منبعی قابل استفاده، به کتاب‌های متعددی برخوردم که یا بسیار کم حجم بودند و در آنها اصول کلی مطرح شده بود، یا اینکه از یک کتاب و گاه نیز از چند کتاب خارجی ترجمه و اقتباس شده و به عنوان تألیف به چاپ رسیده بودند.

در سال ۱۳۷۴ با بررسی اثر ارزنده «روانشناسی رشد نوجوان، دیدگاهی تحولی»، تألیف نورمان اسپرینتال و آندرو کالینز، اندیشه ترجمه آن در من قوت گرفت. در جریان ترجمه این اثر، نکات بسیاری برای من آشکار گشت. بسیاری از مطالب کتاب به فرهنگ جامعه مورد نظر مؤلفان بسیار وابسته بود و طرح آنها در جامعه ما نه ضرورتی داشت و نه مفید می نمود؛ لذا بر آن شدم که ضمن مبنا قرار دادن کتاب مزبور نظریه‌ها و یافته‌های تازه‌تری را بر آن بیفزایم. نتیجه این اقدامات که بیش از هشت سال به طول انجامید کتابی است که اکنون در دست دارید.

این کتاب از ویژگی‌هایی برخوردار است که در ساماندهی مطالب و در نتیجه یادگیری بهینه بسیار مؤثر است. هر فصل با فهرستی تفصیلی آغاز می‌شود. مبانی نظری در جدولی خلاصه شده است و چکیده‌ای از هر فصل نیز ارائه می‌شود.

هدف کتاب ارائه یک دیدگاه تحولی در روانشناسی نوجوان است. کتاب دارای ۱۳ فصل است که از نظر مفهومی در چهار مقوله عمده جای می‌گیرند:

(۱) مبانی نظری و خصوصیات جسمانی و روانی نوجوان،

(۲) تأثیر عوامل اجتماعی‌کننده بر رشد نوجوان،

(۳) مشکلات رفتاری و عاطفی نوجوان،

(۴) رشد شغلی.

فصل‌های اول تا هشتم کتاب معطوف به مقوله نخست است. در فصل اول مبانی نظری رشد نوجوان با تأکید بر دیدگاه‌های روانکاوی، یادگیری اجتماعی، رشدی-شناختی و انسان‌شناسی فرهنگی مورد بحث واقع شده است. فصل دوم به تأثیر گروه همسالان، وضعیت اقتصادی و اجتماعی، تفاوت‌های جنسیتی و قومی بر رشد نوجوان می‌پردازد. در فصل سوم، ابعاد مختلف رشد جسمانی و اثرات روانی آن و در فصل چهارم ویژگی‌های عمده رشد شناختی و تلویحات آن برای رشد نوجوان مطرح شده‌اند. فصل پنجم به بررسی ویژگی‌های شناخت و استدلال اجتماعی و فرآیند تحولی آن می‌پردازد و در فصل ششم با تمرکز بر

دیدگاه‌های نظامی خود^۱، خودپنداری، عزت نفس و رشد هویت و ارتباط آن با دیگر ابعاد رشد بررسی شده است، و در نهایت در فصل هفتم، نظریه‌های رشد اخلاقی، استدلال اخلاقی و رفتارهای اخلاقی، برنامه‌های تربیتی برای رشد ارزش‌ها و در نهایت اثرات خانواده مورد بحث و داوری قرار گرفته است.

فصل‌های هشتم، نهم و دهم به مقوله دوم یعنی تأثیر عوامل اجتماعی‌کننده بر رشد نوجوان، مربوط می‌شوند. در فصل هشتم روابط خانواده و تغییرات آن، تعاملات و عواطف، تغییرات اجتماعی، شناختی و روابط والد-کودک، روابط خواهر و برادر، تنوعات در الگوهای فرزندپروری، تفاوت‌های فرهنگی و موضوعات جدیدتر از جمله خانواده‌های تک‌والدی، ازدواج مجدد و خانواده‌های ناخوانده مورد بررسی قرار گرفته‌اند. فصل نهم به بررسی روابط همسالان و اثرات آنها بر رشد نوجوان می‌پردازد و در مورد ابعاد گوناگون موضوع از جمله محبوبیت (شهرت)، صمیمیت، پذیرش اجتماعی، روابط همسالان با رشد فردی و در نهایت روابط بین تأثیرات والدین و همسالان بحث شده است. فصل دهم کتاب به اثر خصوصیات مدرسه از جمله ابعاد مدرسه، سازمان کلاس برای یادگیری، رفتار معلمان، روحیه و ارزش‌های مدرسه بر رشد و یادگیری نوجوان عطف توجه دارد. فصل‌های یازدهم و دوازدهم به مقوله سوم یعنی رفتارهای مشکل‌آفرین و مشکلات عاطفی نوجوان، می‌پردازد. در فصل یازدهم، شیوع و تفسیر رفتارهای مشکل‌آفرین، دیدگاه‌های نظری در آسیب‌شناسی و نقش عوامل خانوادگی، قومی و جنسی و گروه همسالان و در انتهای فصل درمان و پیشگیری مورد بحث واقع شده است. در فصل دوازدهم عوامل خطرزای فردی و محیطی، مشکلات روانشناختی و معمول دوره نوجوانی از جمله افسردگی، اختلالات خوردن، مصرف سوء الکل و دارو، خودکشی و شیوه‌های کنار آمدن با فشارهای روانی مورد بررسی قرار گرفته و راه کارهایی در راستای پیشگیری و درمان ارائه شده است. در نهایت در فصل سیزدهم رشد شغلی با تأکید بر شیوه‌های تصمیم‌گیری شغلی و مشکلات آن و برنامه‌های تصمیم‌گیری شغلی مورد بحث قرار گرفته است.

امید است این کتاب مورد استفاده دانشجویان و والدین قرار گیرد و بتواند در ایجاد شناخت بیشتر و واقع‌بینانه نوجوانان و ارائه راه کارهای تربیتی روانی برای رشد و بالندگی آنان مؤثر باشد.

در اینجا لازم می‌بینم از زحمات خانم دکتر فرزانه میکائیلی، و آقایان پرویز خزائی، حمیدرضا خزائی، اسماعیل خوشایی، عباس روزبهای، رضا صالحی و دانشجویان دیگری که با اعلام نظرات سازنده خویش در پدیدآیی این اثر سهیم بوده‌اند قدردانی کنم. از همسرم آقای دکتر رضا مدنی پور و فرزندانم که از ساعت‌های وجودمان در کنار هم مایه گذاشتند تا این اثر به وجود آید قدردانی می‌کنم. همچنین از آقای اکبر تقی‌نژاد که با دقت و تیزبینی خاص خود به ویرایش کتاب پرداختند و خانم معصومه رجبی که در پدید آوردن طرح جلد کتاب همکاری کردند سپاسگزارم.

از آنجا که انتقادات سازنده زمینه‌ساز رشد و ارتقاء است، امید است همکاران، دانشجویان، دانش‌پژوهان و تمامی علاقمندان به رشد نوجوان با تیزبینی خود در بهبود این اثر در چاپ‌های بعدی هدایت‌کننده و راهگشا باشند.

مهرناز شهرآرای

فصل اول

مبانی نظری رشد در دوره نوجوانی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۸	مقدمه
۸	تعریف بلوغ و نوجوانی
۹	بلوغ و مراحل آن
۱۰	نوجوانی
۱۰	نوجوانی و فرهنگ
۱۰	تاریخچه نوجوانی
۱۳	نظریه های رشد نوجوان
۱۴	جی استانلی هال: "کاشف نوجوانی"
۱۵	نظریه روانکاوی فروید
۱۷	نوفرویدی ها
۱۹	دیدگاه انسان شناسی فرهنگی
۲۲	دیدگاه یادگیری اجتماعی
۲۴	دیدگاه رشدی - شناختی
۲۴	نظریه های تعاملی (زیستی، روانی و اجتماعی)
۲۵	ریچارد لرنر
۲۸	چارچوبی برای درک رشد نوجوانان
۳۰	نوجوان در طول زندگی
۳۱	خلاصه